

SÜREKLİ DENETİM: GELECEĞİN DENETİMİ

“Continuous Auditing: The Audit of the Future” Zabihollah Rezaee, Rick Elam, Ahmad Sharbatoghlie, Managerial Auditing Journal, 16/3, 2001, 150-158

Ceviri : Doç.Dr. Ercan BAYAZITLI*

GİRİŞ

Gelişen bilgi teknolojileri (Information Technology - IT); elektronik ticaret, elektronik veri değişimi (Elektronik Data Interchange - EDI) ve internet gibi işletme ile ilgili yeni yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımlar işletme uygulamaları ile ticari işlemlerin kaydetme ve saklama sürecini değiştirmiştir. İnternet teknolojisi kullanımı ile web üzerinden yapılan işletme faaliyetleri kurumların dijital dünyaya bağlanmalarına ve faaliyetlerinin geliştirilmesine olanak sağlar. Web sitesi, mevcut veya potansiyel alıcılara ürün ve hizmetleri direkt olarak online satın alma seçeneğini sunarak, ürün ve hizmetlerin satışını artırır. İşletmelerin gerçek zamanlı finansal bilgi üretmelerine olanak sağlar. Çok yakın bir zamanda ticari faaliyetler göreceği olarak maliyetli EDI'den daha az maliyetli ve daha esnek XML'ye (Extensible Markup Language - Genişleyebilir Biçimlendirme Dili) geçmektedir. Bunun yanında, şirketlerin finansal bilgi paylaşımını kolaylaştırmak için

XFRML (Extensible Financial Reporting Markup Language - Genişleyebilir Finansal Raporlama Biçimlendirme Dili) geliştirilmektedir.

Yeni bilgi teknolojileri (internet, EDI, XML, XFRML) kurumların uygulamalarını değiştirmek üzere ulusal sınırları zorlamaktadır. Bir çok işletme şu anda yıllık raporlarını internet üzerinden kamuya açıklamaktadır. XBRL (Extensible Business Reporting Language - Genişleyebilir İşletme Raporlama Dili) finansal bilgi hazırlanması, yayınlanması ve denetlenmesini kolaylaştıran ticari işlemlerin raporlanması için standart hale getirilmiş bir elektronik dildir. XBRL bugünlerde şirketlerden ve muhasebe mesleğinden destek görmektedir. Finansal bilgiler XBRL ile bir kez girilir ve işletmenin finansal tabloları, işletmenin web sitesi için HTML ve düzenleyici kurumlar için hazırlanan bir format haline getirilebilir. SBRL, internetin de dahil olduğu tüm teknoloji, birimler için finansal bilginin etkin ve yeterli hazırlanmasını, otomatik olarak değişimini ve güvenilir olarak

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

açıklanmasını sağlar XBRL tekrarlanma olasılığı olan finansal raporlama sürecini azaltacaktır ve gerçek zamanlı muhasebe sistemi için zemin hazırlayacaktır. Çoğu finansal bilgi sadece elektronik biçimde olduğu zaman bağımsız denetçiler sürekli ve elektronik denetimi kullanmalıdırlar. Bu çalışmanın öncelikli amaçları:

1- Sürekli denetimin ve içeriğinin bağımsız denetçiler için tartışılması;

2- Sürekli olarak değişen bilgi teknolojilerinin iç kontrolünün incelenmesi;

3- Yeni bilgi teknolojilerinin anahtar denetim alanlarının incelenmesidir.

SÜREKLİ DENETİM

Yüksek kalitede ve zamanında karar verme, verilerin kalitesine ve online, gerçek zamanlı bilginin varlığına bağlıdır. Elektronik ve dijital bilgi, fiziki belgelerden daha esnektir, daha kolay ulaşılabilir ve daha kolay transfer edilebilir. Bilgi teknolojileri şirketlerin ticari faaliyetlerini elektronik olarak yönetmelerine ve finansal tablolarını online ve gerçek zamanlı sistem üzerinde hazırlamalarına olanak sağlar. Gerçek zamanlı muhasebe sistemleri (Real Time Accounting- RTA) ile birçok finansal bilgi ve denetimle ilgili kanıtlar sadece elektronik biçimde sağlanabilir. Satın alma emirleri, faturalar ve çekler gibi geleneksel kaynak belgeler elektronik mesajlarla ve muhasebe verileri elektronik biçimle veya dosyalarla değiştirilir.

Geleneksel bilgi kaynaklarını ortadan kaldıran işletme faaliyetlerindeki değişim finansal denetimin yerine getirilmesi için yeni denetim yöntemlerinin yaratılmasını gerektirir. Finansal denetimin ve genel kabul görmüş denetim standartlarının öncelikli amacı değişmeyecektir. Çünkü müşteri kayıtlarının tümü veya bir kısmı elektronik biçimdedir. Bununla beraber, bağımsız denetçilerin sürekli denetimi uygulamalarını gerektiren RTA sistemi altında çoğu bilgi sadece elektronik olarak tutuluyorsa, denetim prosedürleri değişiklik gösterebilir. Sürekli denetim (Continuous Auditing - CA) fiziki belge olmaksızın, gerçek zamanlı muhasebe sistemi altında

finansal tablo sunumunun ortaya çıkmasına temel olacak şekilde, elektronik denetim kanıtları toplamaya yönelik sistematik bir süreçtir. Diğer bir ifadeyle sürekli denetim; işletme varlıklarının korunmasında, veri bütünlüğünün korunması ve güvenilir finansal bilginin üretilmesi konularında gerçek zamanlı muhasebenin etkinlik ve etkililiğini belirlemeye yönelik kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi sürecidir.

Otomatik yazılım, sürekli denetim teknikleri, yerleşmiş denetim ölçü modülleri, bütünlüğü test olanakları ve eş anlı denetim araçlarını da içeren belirli sayıda gelişen denetim teknolojileri, elektronik online denetimin uygulanmasında kullanılabilir. Eş anlı denetim teknolojileri denetçilerin veri işleme sürecinin sürekli olarak seçilmesi ve izlenmesine yönelik olarak, programlama kodlarını belirlemelerine ve doğrudan çeşitli bilgisayar uygulamalarında yerine getirmelerine olanak sağlar. Sürekli denetim altında bu teknikler muhtemel olarak daha uygundur ve daha yüksek bir kullanım sağlar. Kanada Mali Müşavirler Enstitüsü (The Canadian Institute of Chartered Accountants, CICA) ve Amerikan Mali Müşavirler Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants- AICPA) 1998 yılında sürekli denetim hakkında bir araştırma raporu yayınlamıştır. Bu araştırma raporu sürekli denetimin tanımını, sürekli denetimin önemini yeniden vurgulanmasını, sürekli denetimin uygulanmasına yönelik kavramsal çerçevenin tartışılmasını ve sürekli denetimin uygulanmasına yönelik önemli denetim konularının incelenmesini içermektedir. Araştırma raporu aşağıdaki üç temel sonuca ulaşmıştır:

1- Sürekli denetimler uygulanabilir ve kesindir ve işletmenin karşılaştığı durumlarla ilişkili koşullar sağlanmıştır.

2- Akademisyenlerin araştırmaları, uygulayıcıların deneyimleri ve standart geliştiren örgütlerin rehberlikleri sürekli denetim işlemlerinin gelişmesi için gereklidir.

3- Güvenilir, uygun ve zamanında sağlanan karar vermeye yönelik bilgi talebi, sürekli denetim için bir gereksinim yaratabilir; ancak

denetim mesleği piyasaya cevap verebilmek için kendini konumlandırma gereksinimi duyar.

Denetim süreci, fiziki belgeleme ile sürdürülen muhasebe sistemlerinden, fiziki belge içermeyen elektronik veri transferinin sürekli elektronik denetimine yönelik olarak online bir sürece dönüşmektedir. Denetçiler gerçek zamanlı muhasebe sistemi altında klasik denetimin etkin olmadığını fark etmeye başlamışlardır. Fiziki belgeler gerçek zamanlı muhasebe sistemi ile elimine edildiği veya elektronik olarak saklandığı için, bir finansal tablonun denetimi geleneksel fiziki denetime girişi engelleyen, müşterinin gerçek zamanlı muhasebe sistemiyle uygulanabilir. Sürekli denetim, denetim sürecini birkaç yönden etkiler. İlk olarak denetçinin bilgisi, elektronik belgeleri, kayıtları ve verilerin güvenilirliğiyle uygunluğunu sağlayacak şekilde artmalıdır. İkinci olarak denetçi, fiziki olmayan gerçek zamanlı muhasebe sisteminde bilginin geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlayacak şekilde ticari işlemlerin akışını ve ilişkili kontrol faaliyetlerini daha iyi anlamalıdır. Üçüncü olarak denetçi, gerçek zamanlı muhasebe sisteminin iç kontrol faaliyetlerinin yeterliği ve etkililiği üzerinde öncelikli olarak odaklanan kontrol risk merkezli denetim planı kullanmalı ve elektronik belge ve işlemlere ilişkin anlamlı testler üzerine daha az önem vermelidir. Yazılım uygulama programlarının kullanımı ile gerçek zamanlı muhasebe denetimine yönelik birçok yaklaşım ve planlama bulunmaktadır.

Sürekli denetimin uygulanmasının en temel faydası denetim faaliyeti uygulamanın maliyetinin azalmasıdır. Sürekli denetim denetçiye müşterilere ait daha geniş (%100'e kadar) ticari işlemleri ve verileri bilgisayarla geleneksel ola-

rak yapılan denetim testinden daha hızlı ve daha etkili şekilde test etme olanağı verir. Sürekli denetim geleneksel olarak ticari işlemleri ve bilançoları incelemeleri için geleneksel olarak denetçilerin harcadıkları zaman miktarını ve maliyeti azaltabilir. Sürekli denetim ayrıca denetçilerin müşterilerinin faaliyet gösterdiği iş alanları ve sektörler ile iç kontrol yapılarını anlamalarına odaklanma fırsatı tanıyarak finansal denetimin kalitesini yükseltebilir. Muhasebe firmaları web tabanlı denetim programları ve sürekli denetim kullanarak geleneksel fiziki belgeye dayanan denetimden uzaklaşmaktadır.

Tablo 1, gerçek zamanlı muhasebe sistemi altında muhasebe döngüsünün ve sürekli denetim altında ilgili denetim sürecinin bir görünüşünü vermektedir. Tablo 1, gerçek zamanlı muhasebe sisteminin aşağıdaki işlemlerden oluştuğunu göstermektedir:

- 1- İşlemlerin tanımlanması ve diğer ekonomik olaylar.
- 2- Online ve gerçek zamanlı muhasebe bilgi sistemi altında işlemlerin hesaplanması, tanımlanması ve raporlanması.
- 3- Yeterli ve etkin iç kontrol yapısının mevcut olması.
- 4- İşlemlerin elektronik olarak sürdürülmesi.
- 5- Online ana ve yardımcı hesaplara ilişkin büyük defter.
- 6- Online, gerçek zamanlı finansal tabloların hazırlanması.

Tablo 1: Muhasebe döngüsünün görünüşü ve ilişkili denetim süreci

Zaman Dönemi	Müşteri: Gerçek zamanlı muhasabe sistemi (RTA)	Denetçi: Sürekli denetim (CA) yöntemi	Denetim faaliyetleri
	Ticari işlemler ve di- ğer ekonomik olaylar	Denetim planlaması	Müşteri işi ve endüstrisi hakkında sürekli bilgi sağlanması Sürekli bilgi güncellenmesi ve müşterinin kontrol çevresini ve fa- aliyetlerini içeren iç kontrol yapı- sının anlaşılması Denetim risk modelinin uygulan- ması ve başlangıç denetim prog- ramlarını içeren denetim stratejisi- nin dizaynı
Ara finansal tablolar 1/1/X1-12/31/X1	Online, gerçek zamanlı muhasabe sistemi		İç kontrol yapısının sürekli olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi. Elektronik kontrol testlerinin uy- gulanması Denetim programının değiştiril- mesi
	İç kontrol yapısı	İç kontrol yapısının dikkate alınması	
Ara finansal tablolar 1/1/X1-12/31/X1	İşlemlerin elektronik olarak işlenmesi	İşlem ayrıntılarına ilişkin bağımsız testler	Uygun elektronik denetim araç ve tekniklerinin seçilmesi Denetim prosedürlerinin uygulan- ması Yeterli denetim kanıtı elde etme olanağının sağlanması
Yıl sonu 12/31/X1-3/25/X2	Online ana ve yar- dımıcı hesaplara iliş- kin büyük defter	Hesap bakiyesine ilişkin bağımsız testler ve analitik prosedürler	Yeterli denetim kanıtı toplanması Denetim kanıtının zamanlamasını ve güvenilirliğinin değerlendiril- mesi Sürekli denetim yaklaşımının de- netlenmesi
	Online, gerçek za- manlı finansal tablo- lar	Denetimin tamam- lanması ve denetim raporunun yayın- lanması	Denetim raporunun yayımlanması Sürekli denetim yaklaşımının ge- liştirilmesi Sürekli denetimin kabul veya de- vam edip edilmeyeceğine karar verilmesi

Sürekli denetim beş aşamadan oluşmaktadır:

- 1- Analitik prosedürü içeren denetimin planlanması.
- 2- Kontrol testlerinin performansı ve kontrol risk değerini içeren gerçek zamanlı muhasebe sistemine ilişkin iç kontrol yapısının dikkate alınması.
- 3- İşlemlere ilişkin ayrıntıların aralıklı ve sürekli testlerinin uygulanması.
- 4- Yıl sonunda devam eden hesaplara ve analitik prosedürleri içeren toplam sonuçlara ilişkin testlerin uygulanması.
- 5- Denetimin tamamlanması ve denetim raporunun yayınlanması.

Gerçek zamanlı muhasebe sisteminin planlama aşaması süresince denetçiler, elektronik biçimler, kayıtlar ve belgelerin elde edilebilirliği ve denetlenebilirliği üzerinde durmalıdırlar. Gerçek zamanlı muhasebe sisteminin iç kontrol yapısının incelenmesi 78 numaralı (SAS 78) Denetim Standartı'nda belirtilen, denetçilerin iç kontrol yapısının beş unsurunu anlamalarını gerektiren geleneksel sistemdeki incelemelere benzer. Denetçiler, finansal tablolara ilişkin fikir oluşturmak için tatmin edici kanıt sayılabilecek elektronik veri toplar.

İÇ KONTROL

Teknolojik gelişmeler iç kontrol üzerindeki önemi artırmıştır. Bu konuda hazırlanmış çeşitli raporlar ve SAS 78 ile ilişkili olarak Tablo 2, kontrol unsurlarını, tanımları, özellikleri ve gerçek zamanlı muhasebe sistemlerine ilişkin teknikler ile ilgili iç kontrol yapısını göstermektedir. COSO (Committee of Sponsoring Organizations - Sponsor Örgütler Komitesi) raporunda ve SAS 78'de belirtildiği gibi iç kontrol yapısının beş unsuru kontrol çevresi, risk değerlemesi, bilgi ve iletişim, kontrol faaliyetleri ve izlemedir. Bu beş kontrol unsurunun yeterli derecede anlaşılması gerçek zamanlı muhasebe sistemi içerisinde kontrol faaliyetlerinin yeterli düzeyde inşa edilip edilmediği konusunda denet-

çilere yol gösterir. Yeterli kontrol prosedürleri mevcutsa, denetçi, finansal tablolardaki maddi hataların önlenmesi, belirlenmesi ve düzeltilmesi konularında iç kontrol yapısı politikaları ve prosedürlerinin etkinliğini belirlemek için kontrol testleri uygulamalıdır. Kontrol riskinin değeri, iç kontrol yapısının güvenilirlik derecesini belirler. İç kontrol sisteminin dikkate alınması ve gözden geçirilmesi gerçek zamanlı muhasebe sistemi için önem taşır. İç kontrol sisteminin incelenmesi bağımsız denetçiye iç kontrol riskini değerlemesi ve gerçek zamanlı muhasebe sistemi için iç kontrol yapısında kullanılacak güvenilirlik derecesinin formüle edilmesi konularında yardımcı olur. İç kontrolün güvenilirliği yeterli miktarda ve etkinlikte kanıt toplanmasını sağlayacak denetim prosedürlerinin niteliğinin ve zamanlamasının belirlenmesine dayanak durumundadır.

Geleneksel olarak bağımsız denetçiler anlamlı test unsurlarının belirlenmesine yönelik olarak iç kontrol yapısının yeterliğini ve etkinliğini değerlemek amacıyla kontrol testleri uygularlardı. Bağımsız denetçiler daha yüksek maliyetli anlamlılık testlerinin azaltılmasına temel olacak şekilde kanıt toplamak için kontrol testleri uygularlardı. Bununla beraber, gerçek zamanlı muhasebe sistemiyle denetçiler güvenilir finansal bilgi üretmek üzere gerçek zamanlı muhasebe sisteminin güvenilirliği üzerine kanıt toplamak için işlemlerin ayrıntılarına yönelik testlerle eş zamanlı kontrol testleri uygularlardı. Kontrol testleri denetçinin yönetimin kontrolüne ilişkin inceleme ve anlayışı ile başlar. Bu kontroller istenilen etkinlikte işlemiyorsa, uygulama kontrollerinin test edilmesine gerek olmayabilir. Denetçiler yönetimin kontrollerinin yeterli ve etkili olduğuna karar verirse çeşitli uygulama ara sistemlerinde maddi işlemlerle ilgili uygulama kontrollerinin yeterliğini ve etkinliğini değerlerler.

Gerçek zamanlı muhasebe iç kontrol yapısının göz önünde tutulması hem yönetim kontrolünün hem de uygulama sistem kontrolünün analizini ve değerlemesini içerir. Denetçiler yönetim kontrolünün (denetim komitesi, yönetim

felsefesi ve faaliyet şekli, yönetim riski) incelenmesiyle, iç kontrol yapısına ilişkin, kontrol yapısı ve risk değerlendirme unsurları üzerinde çalışır ve değerlendirmeler yaparlar. Denetçiler hem yönetimin hem de uygulama sistem kontrollerinin (girdi, işleme, çıktı ve yönetsel kontroller) incelenmesiyle belirli kontrol faaliyetleri üzerine çalışır ve değerlendirmeler yaparlar.

Diğerleri arasında iç kontrol yapısının etkinliğinin ölçülmesinde en fazla kullanılan bilgisayar destekli denetim teknikleri aşağıdaki gibidir:

1- Gerçek zamanlı muhasebe sisteminin geçerli veya geçerli olmayan ticari işlemlerin doğru işletilip işletilmediğinin belirlenmesi ve işlemlerin gerçekliğini ve eksikliğini doğruladığına ilişkin test verileri veya bütünleşmiş test olanağı.

2- Kontrol faaliyetlerinin etkinliğinin değerlendirilmesinde müşterinin uygulama sisteminin

bazı bölümlerinin benzerini yapan bilgisayar programlarının geliştirilmesinde paralel simülasyon.

3- Denetim modüllerinin ve diğer programlama kodlarının dizaynında ve veri işleme sürecini sürekli olarak seçen ve izleyen önemli bilgisayar uygulamalarına direkt olarak uygulayan eş zamanlı işleyiş.

4- Denetim için işleme süresince işlemleri seçmek için kullanılan ve online denetim becerisi sağlayan sürekli ve aralıklı simülasyon.

Anlık yaklaşım (snapshot approach) ile sistem kontrolü ve denetim izleme olanağının sürekli denetim altında müşterinin iç kontrol yapısının etkinliğinin testinde daha fazla dikkate alınması ve kullanılması beklenir. Kontrol testlerinin uygulanmasıyla toplanan kanıt, denetçilerin kontrol riskini değerlendirmelerine ve anlamlı testlerin yapı, zamanlama ve genişliğinin belirlenmesiyle denetim planının kesinleştirilmelerine temel oluşturur.

Tablo 2: Gerçek Zamanlı Muhasebe ve Sürekli Denetim İçin Kontrol Matrisi

Kontrol Unsurları	Açıklama	Kontrol Özellikleri	Kontrol teknikleri
Kontrol çevresi	Yönetim örgütün mevcut kontrol yapısı üzerindeki gerçek zamanlı muhasebe etkisini değerlemeli ve potansiyel yeni risklerin uygun şekilde yönetilmesini sağlayacak şekilde tavır belirlemelidir. Yönetim gerçek zamanlı muhasebenin iyi şekilde yönetilmesini sağlamalıdır.	Elektronik olarak faaliyet göstermenin yeni yöntemi İşletmeler arası bağımlılık ilişkileri İş döngüsünde değişiklikler Bilgisayar bilgi, bütünlük ve otomasyon derecesi	İş stratejisi ve yönetim yükümlülüğü Üçüncü kişi, şebeke sağlayıcıların yönetimi Ortak anlaşmaların değişimi İnternet işlemleri için güvenlik kontrolleri Yazılım geliştirme kontrolleri
Risk değerlendirme	Risk değerlendirme elektronik ticari faaliyet göstermenin riskinin tanımlanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve yönetimidir. Elektronik işlemlerin sürdürülmesi ve online, gerçek zamanlı finansal tablolar üretilmesiyle ve bu risklerin yönetilebileceği yollarla ilgilidir.	Belirli finansal tablo faaliyetleriyle risk ilişkisi ve ilişkili elektronik kayıtlama, işleme ve finansal rapor hazırlanması faaliyetleri İç ve dış riskler ve ilişkili olaylar, durumlar Potansiyel yeni risklerin etkin yönetiminin sağlanması için iç kontrol yapısı üzerinde online, gerçek zamanlı muhasebe sistemi etkisinin değerlendirilmesi	Otomatik kontroller Gürültü düzeyinin azaltılması için hat düzenlemeleri Elektronik imza güvencesi. Programa uyum Öz-değerleme programının kontrolleri
Bilgi ve iletişim	Bilgi sistemi, elektronik finansal kayıtlar, belgeler ve raporlar üretmek üzere dizayn edilmiş elektronik muhasebe sistemi ve gerçek zamanlı muhasebe sistemini içermektedir. İletişim, finansal bilginin online, gerçek zamanlı olarak hazırlanmasını ve yayılmasını içerir. Kontrol yapısının bu unsuru, personelin sorumluluklarını uygun bir şekilde yerine getirmelerine olanak tanıyan, zamanında ve elverişli biçimde bilginin tanımlanmasını, elde edilmesini ve değiştirilmesini sağlar	Bütünlük testleri işlemlerin doğru, tam ve geçerli olmasını sağlayacak şekilde dizayn edilmelidir. Gerçek zamanlı muhasebe sistemi güvenilir finansal bilgi sağlamalıdır ve finansal tablolardaki hataları önlemelidir. Etkin gerçek zamanlı muhasebe sistemi yeterli ve denetlenebilir ticari işlemleri izleme olanağı sağlamalıdır.	Bilginin yetkisiz kişilere açıklanmasına yönelik koruma kontrolleri Giriş yetkili kişilerle sınırlayacak giriş kontrolleri ve muhasebe bilgi sistemine yetkisiz giriş karşı koruma Denetim işlemleri ayarları ve denetim veri tabanları Yedekleme ve saklama politikası Sürekli ve uyumlu denetim
Kontrol faaliyetleri	(1) kuruluşun amaçlarının başarılanması; (2) finansal tabloların güvenilirliği; (3) varlıkların korunması; ve (4) uygulanabilir yasa ve düzenlemelerle uyumu sağlayacak şekilde dizayn edilmiş politikalar ve prosedürler. Kontrol faaliyetleri işlemlerin yetkilendirilmesini, görevlerin ayrılmasını, yeterli belge ve kayıtların elde edilmesini, ve varlıkların ve kayıtların korunmasını sağlar.	Tüm software, hardware, elektronik veri ve kayıtların yetkisiz açılmasına veya saklama ve geçiş süresince değişimlere karşı yeterli düzeyde korunmasını sağlayan kontrol faaliyetleri. Fiziksel girişler kısıtlanmıştır Etkin ve etkili gerçek zamanlı muhasebe sistemi kullanılır. Uygun yedekleme, saklama ve beklenmeyen durumlara ilişkin planlar bulunur.	Yetkilendirme prosedürleri İşlemlerin tanımlanması ve doğrulanması Kodlama Donanım kontrolleri Örgüt kontrolleri Belgeleme ve kayıtlar Bilgi işleme kontrolleri Görevlerin ayrılması Yedekleme ve saklama politikaları
İzleme	Gerçek zamanlı muhasebe sisteminin ve ilişkili iç kontrol yapısının kalitesinin, bütünlüğünün ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi için periyodik veya devam eden işlemler. Bu unsur, iç kontrol faaliyetlerinin yeterli olmasını ve her zaman etkili ve güvenilir çalışmasını sağlar.	Devam eden izleme faaliyetleri Ayrı, periyodik değerlendirmeler İç denetçilerin uyumu ve sistem denetimi. Dış denetçilerin sürekli denetimi.	Sistem denetimi Yerleşmiş denetim modülleri Bilgisayar destekli denetim teknikleri Otomatik denetim sistemleri Sistem kontrolü ve denetimi gözden geçirme olanağı Anlık yaklaşım

**BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN DENE-
TİM YÖNÜ**

Bağımsız denetçiler kanıtların elektronik biçimde elde edilebilirliklerini ve kontrol testlerinin genişliğinin ve anlamlı testlerin zamanlamasının belirlenmesindeki uygulamaları göz önünde bulundurmalıdırlar. Gelişen bilgi teknolojileri ve elektronik ticaretin kullanımı denetçilerin kanıtları elektronik olarak sağlamalarını ve elektronik kanıtları mesleki standartlarına dahil etme konusunda muhasebe mesleğini teşvik etmelerini gerektirir. Bu nedenle, AICPA içerisinde Denetim Standartları Kurulu (Auditing Standards Board, ASB) Aralık 1996'da, 80 numaralı denetim standardını yayınlamıştır (SAS 80).

SAS 80 önemli miktarda elektronik bilgi yayınlayan, işleyen, saklayan veya giriş yapan kuruluşların denetçilerinin sadece devam eden prosedürleri uygulamalarıyla saptama riskini azaltamayabileceklerini ifade etmektedir. Bu durum denetçileri maksimumun altında yeterli derecede değerlendirilmiş bir kontrol risk düzeyi sağlamasına katkıda bulunmak için kanıt elde etmek üzere normal kontrol testleri uygulamaya zorlayabilir. Dosyalar değişir ve yedek dosyalar mevcut değilse, kesin elektronik kanıtlar belirli zamanlar için mevcut olabilir. Ancak belirli bir dönemden sonra elde edilemeyebilir.

Bu nedenle, SAS 80 denetçinin bilginin mevcut olduğu veya anlamlı testlere ilişkin yapı, zamanlama ve genişliğin belirlenmesinde elde edilebilir olduğu zamanı dikkate alması gerektiğini vurgular. Her denetim işlemi yeterli ve tamamlanmış kanıt toplamak yoluyla yönetim uygulamalarının (varlıklar, yükümlülükler ve hisse değeri, kazançların kalitesi, uygulanabilir yasa ve düzenlemelerle uygunluk, iç kontrolün güvenilirliği) testini içerir. Küçük ve geleneksel örgütler için kanıtlar hala fiziki belge biçiminde olduğundan, büyük ve yüksek derecede bilgisayara dayalı kuruluşlar için kanıtlar elektronik biçimde olabilir. Bu nedenle farklı denetim prosedürleri ve farklı kanıtlar her bir denetim işlemi için uygun olacaktır. Bir denetim raporu çıkarılması için, denetçi aşağıdaki unsurları belirlemelidir:

1. Her bir faaliyeti ortaya koymak için hangi kanıtların gerekli olduğu.
2. Hangi denetim prosedürlerinin her bir faaliyet için yeterli ve ikna edici kanıt topladığı.
3. Ne kadar miktarda kanıtın yeterli olduğu.
4. Yeterli ve tam kanıt toplamak için en güvenilir ve etkili araçların neler olduğu.

Bir gerçek zamanlı muhasebe sisteminin denetimi, denetçilerin aşağıdaki sorulara inandırıcı cevaplar vererek kendilerini hazırlamaları için yeterli denetim kanıtı sağlamalarını gerektirir:

1. Elektronik kayıtlar elde edilebilir mi?
2. Müşterinin kayıt saklama politikası nedir?
3. Kayıtların korunması için hangi kontrol faaliyetleri kullanılıyor?
4. Denetim dönemi için ayrıntılı ve özet kayıtlar elde edilebilir mi?
5. Elektronik kayıtlar güvenilir mi?
6. Elektronik belgelerin bütünlüğünün sağlanması için şifreleme ve belgeleme kullanılıyor mu?
7. Elektronik kanıtların güvenilirliğinin sağlanması için iç kontrol yapısı tam ve etkin mi?
8. Finansal tablolardaki sayılar (finansal kalanlar, envanter) nereden geliyor?
9. Müşterinin elektronik kayıtlarının kaynağı nedir?
10. Bir denetim eğitimi ve hangi genişlikte?
11. Elektronik belgeler ne zaman, nerede ve nasıl denetlenecek?
12. Müşterinin bilgisayar donanımı kullanılarak denetim kanıtları denetlenebilir mi?

13. Denetçi denetim ve elektronik kanıtları yönetmek için yeterli yazılım ve donanımına sahip mi?

14. Hangi denetim yazılım paketi kullanılabilir?

15. Elektronik kanıtların denetimi için hangi bilgisayar teknikleri kullanılabilir?

Denetçiler bu alan çalışmasının üçüncü standardının uygulamasına yönelik yeterli kanıt toplamak ve finansal tabloların gerçeğe uygun sunulmasına yönelik fikrin ifade edilmesine temel olacak şekilde kullanmak için denetim prosedürlerini uyguluyorlar. Anlamlılık testleri, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleriyle doğrulanmış finansal tabloların doğru bir şekilde sunumunu etkileyen para birimindeki yanlış değerlemeleri test etmeye yönelik olarak dizayn edilmiş denetim uygulamalarıdır. Üç çeşit anlamlılık testi bulunur: Analitik süreçler, işlemlere ilişkin ayrıntı testleri ve tutarlara ilişkin ayrıntı testleri;

Analitik süreçler

Analitik çalışmalar finansal veriler arasındaki karşılaştırma ve ilişkilere yönelik çalışmalardır. Analitik prosedürler tipik olarak rasyoların hesaplanmasını, bu rasyoların geçmiş yıllarla karşılaştırılmasını içerir. Bu nedenle, bilgi teknolojileri ve sürekli denetim kullanımı analitik prosedürlerin uygulamasını daha elverişli duruma getirir. SAS 56, denetçilerin denetim uygulamalarına ilişkin olarak planlama aşamasında ve en son raporlama aşamasında analitik prosedürleri uygulamalarını zorunlu kılar. Müşterinin işinin ve endüstrisinin daha iyi anlaşılması için analitik prosedürlerin, denetimin planlama aşamasında yapılması gereklidir. Analitik prosedürler ayrıca finansal tablolardaki olası yanlış ifadelerin ve işlemler ile hesaplara ilişkin ayrıntı testlerinin olası indirimlerinin bulunmasını sağlamak için denetimin kanıt toplama aşamasında da kullanılabilir. Analitik prosedürler ayrıca aşağıdakilerin değerlendirilmesi için denetimin en son raporlama aşamasında uygulanır:

1. Tüm denetim sonuçları.

2. Ticari işlemlerin ve tutarların kabul edilebilirliği.

3. İşletmenin sürekliliği çabası, eş zamanlı denetim teknikleri ve bilgisayar teknolojisi kullanımıyla, analitik prosedürler uygulanabilecek en düşük maliyetli denetim testi olabilir.

Ticari işlemlere ilişkin Testler

Denetçiler işlemlere ilişkin yanlış ve düzensiz işlemlerin, finansal tablolarda yanlış ifadelere yol açıp açmayacağını belirlemesine yönelik testler uyguluyorlar. Bu testler günlük defter kayıtlarını kendi kaynak belgelerine kopyalanmasını veya kaynak belgelerini ilişkili günlük defter kayıtlarını doğrulamayı içerir. Bilgisayar denetim destek teknikleri bu aralıklı testlerin uygulanması ve tutarlarla ilgili en son testler için kanıt toplamasında oldukça yararlıdır. Sürekli denetim altında, denetçiler, bilanço tarihinden sonra tamamlanmak üzere sürekli hesap izlenmesi testleri kadar azaltmak için aralıklı tarihlerde yıl boyunca devam eden işlemlere ilişkin testler uyguluyorlar. Ticari işlemlere ilişkin testlerin uygulanmasıyla toplanan kanıtlar maddi hataların ve düzensizliklerin oluştuğunu veya oluşabileceğini, veya finansal bilginin maddi olarak yanlış ifade edildiğini gösterirse, tutarlara anlamlılık testleri uygulanacaktır. Sürekli denetim altında işlemlere ilişkin testler iki amaçlı testler (dual purpose test) olarak kontrol testleriyle eş zamanlı olarak uygulanmalıdır.

Denge Testleri

Sürekli denetim altında uygulanan tutarlara yönelik anlamlılık testleri finansal tabloların gerçeğe uygun sunumlarına yönelik fikir öne sürülmesi için temel olacak şekilde yeterli kanıt toplamaya yönelik olarak bilanço tarihinden sonra uygulanır. Sürekli hesap izleme test örnekleri alacaklar hesabı, fiziksel envanter, kıdem tazminatının yeniden hesaplanmasının veya uzun dönemli varlıkların amortismanının doğrulanmasıdır. Genelleştirilmiş denetim yazılımı, tutarlara ilişkin anlamlılık testlerinin uygulanmasında kullanılabilir. Doğrulamaların seçimi

ve dökümü örnek olarak gösterilebilir. Tutarlara ilişkin ayrıntı testleri, hem bilanço hem de gelir tablosu hesapları için finansal kalemlerin dönem sonu kalanları üzerinde uygulanabilir. Bununla beraber, öncelikli olarak bilanço kalemleri üzerinde odaklanırlar. Kalanlara ilişkin testlerin ölçüsü kontrol testlerinin analitik prosedürlerin ve işlemlere ilişkin anlamlılık testlerinin sonuçlarına bağlıdır. Bu testler dışsal belgeleme ve/veya dolaysız kişisel bilgi kullanımını içerdiği için etkilidir. Ancak yüksek maliyetli ve zaman alıcıdır.

SONUÇ

Gerçek zamanlı bir muhasebe sistemi kurumların finansal raporlarını, müşteri listelerini, parça kataloglarını ve fiyat listelerini güncellenmiş, online, iç ve dış durumsallıklar için kullanılabilir şekilde saklanmalarına olanak tanır. Fiziki belgesiz ve gerçek zamanlı muhasebe sistemi kullanımı, çoğu denetim kanıtı elektronik biçimde olduğunda dış denetçilerin sürekli elektronik denetim uygulamalarını gerektirir. Sürekli denetim bu makalede açıklanan birkaç aşamayı içerir. Bu makalede sunulan eş zamanlı denetim teknikleri, bir taraftan ex-post denetim kullanımı için geçerli alternatifler sağlayan ve denetçi-

lerin beklenmeyen test becerisini yerine getirmelerine izin veren uygulama sistem süreci işlerken, bir taraftan da eşzamanlı denetim kanıtı toplanmasında kullanılabilir. Geçerli alternatifler sağlayarak ve sürpriz test yeteneğini geliştirerek uygulanan üretim sürecinin uygulaması olarak denetim kanıtlarının aynı anda toplanmasında kullanılabilir.

Denetim süreci fiziki belgelemeyle yapılan, muhasebe sisteminin geleneksel olarak denetiminden şu anda kullanılan bilgisayarlarla gerçekleştirilen denetim yöntemlerine doğru gelişmektedir. Denetim gelişen bilgi teknolojilerinin fiziki belgesiz, elektronik, online ve gerçek zamanlı sürekli denetim yöntemleri ile gelişme göstermektedir. Bilgi teknolojilerinin yeni dönemi denetçilere, zaten oluşmuş olan finansal tablo hatalarının ortadan kaldırılmasına yönelik düzeltici yöntemler yerine finansal tablolardaki hatalara karşı önleyici ve caydırıcı prosedürler olarak etki eden sürekli denetim (CA) uygulamalarına olanak tanımaktadır. Sürekli denetimin kullanımı denetçilere sürekli olarak müşterinin muhasebe sistemini seçen, izleyen ve analiz eden önceden tanımlanmış belirli sayıda niteliği oluşturma ve alarm sistemiyle sorunlar hakkında bilgilenme olanağı vermektedir.